

2. Кучеренко І. Технологія проблемного навчання української мови: сутність та лінгводидактичний потенціал. Українська мова і література в школі. 2018. № 3. С. 14-21

3. Павленко В.В. Проблемні ситуації: поняття і типи. Нові технології навчання: збірник наукових праць. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ, 2014. Вип. 83. 292 с. С. 196–202.

4. Сафонова Оксана. Використання проблемних ситуацій у початковій школі. Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства: збірн. наук. праць. Вип. 2 / за ред. доц. В.В. Павленко. Житомир: ФО-П Левковець Н.М., 2020. 188 с. С. 135-140

5. Цуркан Т. Г. Шлях до успіху особистості – через проблемне навчання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 10 (54). С. 313-318.

6. Чепіль М.М. Педагогічні технології: [навч. посіб.]. К.: Академвидав, 2012. 224 с.

***Чурилович Марія Анатоліївна**
студентка 1 курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»*

***Науковий керівник:**
Шкабаріна Маргарита Андріївна
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики
початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»*

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОГО ПОНЯТТЯ ПРО ЧАСТИНИ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Останнім часом українська система освіти розв'язує багато суспільних завдань, які зорієнтовані не на засвоєння здобувачами освіти суми знань, а на здобуття ключових компетентностей особистості, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, що задекларовано у Державному стандарті початкової загальної освіти [3].

Реалізація цих завдань потребує нового підходу до навчання. У зв'язку з цим особливу увагу та інтерес набувають ігрові форми навчання. Однією з таких форм, на думку М. Вашуленка [1], М. Наумчук [5], О. Савченко [7] є дидактична гра.

О. Савченко стверджує, що дидактичні ігри дають безмежні можливості для індивідуалізації та диференціації освітнього процесу, виховують у здобувачів освіти доброзичливість, ініціативність, високу працездатність. Також завдяки таким іграм в учнів початкової школи зростає ефективність

самостійної роботи, інтерес до предмета, створюється бадьорий настрій, стимулюється пізнавальний інтерес, зростає швидкість реакції [7].

За словами М. Вашуленка, найчастіше, вчителі початкової школи практикують дидактичні ігри під час уроків мовно-літературної галузі, оскільки ця освітня галузь є провідною, і її якісного освоєння залежить успішність навчання фонетиці, графіці, правопису. Дидактичні ігри на уроках української мови в початковій школі можуть сприяти формуванню граматичних понять та явищ, розвитку орфографічної пильності, зв'язного мовлення, логічного мислення, кмітливості, і активізації словникового запасу [1].

Слушною є думка М. Наумчук про те, що дидактична гра покликана розв'язувати відразу кілька завдань:

1) пізнавальні: розширює кругозір, формує навички аналізу, синтезу, порівнянню та класифікації.

2) виховні: виховує уважність та зібраність, інтерес до мовно-літературної галузі. Учні починають самостійно думати та знаходити шляхи розв'язання проблеми.

3) розвивальні: розвиває пам'ять, мислення, мовлення, позитивну емоційну атмосферу [5].

Згідно з «Філософським енциклопедичним словником», поняття – одна з форм мислення, форма відображення матеріальної дійсності. Але поняття – це не просто форма відображення дійсності. Поняття є такою формою відображення, яка розкриває сутність речей, внутрішні, характеристики, що визначають властивості предметів, їхню внутрішню суперечливу природу [10].

Засвоєння будь-якого поняття означає, що людина, яка ним володіє, не тільки може ним користуватися в навчальній чи практичній діяльності, але й розуміє взаємозв'язки та відношення між цим поняттям та іншими поняттями, знає те місце, яке займає засвоєне поняття в ієрархії понять досліджуваної галузі знання. Знання взаємозв'язків між поняттями можна актуалізувати у процесі створення визначень поняття [10].

І. Стародуб констатує, що у процесі вивчення кожної освітньої галузі учні початкової школи засвоюють певну систему понять, наприклад, в курсі української мови починаються лінгвістичні поняття, а в межах цього дослідження розглядаються питання формування граматичних понять [8].

У «Словнику-довіднику основних термінів і понять з методики української мови» знаходимо трактування граматичного поняття як результату абстрагування та узагальнення суттєвих ознак, притаманних словам, словосполученням, реченням, морфемам, лексемам, фонемам тощо. Інакше висловлюючись, сам первинний матеріал, з урахуванням якого створено людиною граматичне поняття, досить абстрактний [5].

Н. Іовхімчук та Т. Міщанчук підкреслюють, що зазначена властивість граматичних понять є причиною труднощів, які виникають у здобувачів освіти у процесі їх формування. Для оволодіння граматичним поняттям необхідний певний рівень розвитку абстрактного мислення, який формується у процесі навчання та потребує особливих педагогічних умов, спеціальних вправ, методів

та засобів спрямованих на формування цілком конкретних розумових умінь та комплексу лінгвістичних уявлень та знань [4].

Щоб забезпечити успішне засвоєння учнями початкової школи граматичних понять іменника, дієслова, прикметника, вчителю необхідно створити оптимальні умови формування, обґрунтовані Н. Третяк, О. Мартіною та М. Гордійчук:

1. Активна розумова діяльність учнів. Як свідчать педагогічні дослідження та практика, репродуктивний метод під час формування граматичних понять не дає бажаних результатів, оскільки не забезпечує активної пізнавальної діяльності та найбільше орієнтує учня на запам'ятовування.

2. Послідовний розвиток лінгвістичного ставлення до граматичних понять, що формується у процесі засвоєння теоретичних знань, і означає насамперед усвідомлення учнями взаємодії семантичної та граматичної сторін мови. Таке ставлення формується поступово і може бути різнорівневим (рівень впізнавання та рівень усвідомлення).

3. Усвідомлення суттєвих та несуттєвих ознак граматичного поняття. Виділення несуттєвих ознак попереджає помилки хибного узагальнення.

4. Включення нового граматичного поняття до системи раніше вивчених. Встановлення зв'язків між поняттями – обов'язкова умова усвідомленого володіння мовою.

5. Розкриття сутності зв'язку певних мовних категорій входить у процес вивчення нової категорії. Наприклад, з категорією роду прикметників здобувачів освіти можна знайомити після вивчення роду іменників і відразу ж розкривати сутність зв'язку цих частин мови, а включаючи ці знання в мовну практику дитини, попереджати порушення норм узгодження.

6. Наочне вивчення граматичних понять. Поруч із таблицями, схемами, моделями одиниць мови, малюнками, як наочність виступає мовний матеріал, оскільки об'єктом вивчення є слова, словосполучення, речення, форми слів тощо. Досліджуване явище в тексті, реченні, словах має бути представлене в найбільш яскравому прояві своєї функції та своїх граматичних особливостей [9]. Всім зазначеним умовам задовольняє дидактична гра.

Дидактичні ігри К. Пономарьова пропонує класифікувати відповідно до формування граматичного поняття про частини мови [6].

1. Іменник.

«Одне слово». Вчитель роздає картки з іменниками (ялина, сосна, береза). Учням треба записати їх словом, тобто, все це дерева.

«Хто більше». Вчитель пропонує дітям підібрати якнайбільше іменників до прикметників (сумний – день у людини).

2. Дієслово.

«Гра в слова». На картці записані іменники (корова, кішка тощо), учням пропонується написати, хто що вміє робити (корова – мукає, кішка – нявкає).

«Сищик». Учням потрібно серед групи слів знайти дієслова і виписати їх (справа, ледар, діловий, робити).

3. Прикметник.

«*Найуважніший*». Вчитель включає пісню і пропонує таке завдання – виписати якнайбільше прикметників.

«*Підбери синонім*». Учням пропонується написати слова-синоніми, у яких відома друга літера (великий – г (гігантський)) [2].

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що дидактичні гри, які використовуються під час уроків української мови у початковій школі, поруч із іншими методами навчання є ефективною частиною освітнього процесу при засвоєнні граматичних понять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.

2. Горгош Л.І. Навчання граматики в початкових класах : лінгводидактичні засади. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2010. № 23. С. 56–59.

3. Державний стандарт початкової загальної освіти : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87. URL : <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novvi-derzhstandart-pochatkovoyi-osvityv-dokument/>

4. Іовхімчук Н.А., Міщанчук Т.В. Лінгвістичний аналіз граматичних категорій початкового курсу української мови. *The II International Science Conference on Science and practical Technologies*. 2021. January 26 – 29. Luxembourg, Luxembourg. 557 p.

5. Наумчук М.М. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови. Тернопіль : Видавництво Астон, 2008. 132 с.

6. Пономарьова К. Моделювання уроку української мови на компетентнісних засадах. *Початкова школа*. 2010. № 12. С. 49-52.

7. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

8. Стародуб І.О. Формування граматичних понять на уроках української мови в початкових класах. Наукові пошуки. Видавництво СумДПУ імені А.С.Макаренка 2015. Вип. 12. С. 246–250 с.

9. Третяк Н.В., Мартіна О.В., Гордійчук М.С. Функціонально-стилістичний підхід до вивчення граматики як запорука розвитку мовленнєвих умінь учнів початкових класів. *Педагогічна освіта : теорія і практика*. 2020. Випуск 29. Категорія «Б». С. 148–156.

10. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С.Сковороди ; голов. ред. В.І.Шинкарук. Київ : Абрис, 2012. 742 с.